

Posudek oponenta na diplomovou práci Bc. Moniky PICKOVÉ: *Ženy (z) Čejetiček. Každodenní život dvou generací žen žijících v jedné části Mladé Boleslavi mezi lety 1968–2000. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2022. 70 s.*

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. et Mgr. Lenka Krátká, Ph.D.

Předkládaná diplomová práce je věnována reflexi rodinného života zástupkyň dvou generací žen (matek a dcer) žijících na periferii Mladé Boleslavi v městské části Čejetičky, a to v širokém časovém záběru let 1968–2000. Autorka se za využití metody orální historie soustředí především na tři základní tematické okruhy – práce, rodina a volný čas, na nichž chce názorně demonstrovat význam primární socializace při předávání a osvojování genderových rolí. Téma z oblasti každodennosti žen v období státního socialismu a následné transformace lze považovat nepochybně za zajímavé, resp. skýtá velký interpretační potenciál, ať už v rovině výzkumu identitárních a sociálních rolí, genderových stereotypů nebo psychologizujících interpretací. Bohužel, stanoveného cíle se autorce podle mého názoru nepodařilo dosáhnout, a to zejména v důsledku problematického vzorkování a častého projektování vlastních hodnotových soudů do výzkumného pole.

Struktura diplomové práce byla po formální stránce zvolena správně. Po úvodu, v němž autorka seznamuje čtenáře a čtenářky s důvody pro volbu tomatu své práce, z nichž je důležitá především osobní vazba s respondentkami (ať už se jedná o rodinné či přátelské pouto) a se zkoumaným prostředím (Čejetičky), následuje metodologická část, která nabízí vhled do způsobu vzorkování, postupu sběru dat (orální historie), analýzy a interpretace, včetně etických otázek výzkumu. Standardní metodologie je dále doplněna o dva teoretické rámce v podobě dějin každodennosti a kolektivní paměti. Oba koncepty jsou nepochybně pro výzkum relevantní, diplomantka s nimi však žádným způsobem v empirické části nepracuje. Totéž bohužel platí i pro oba historické exkursy, v nichž je stručně nastíněn společenský vývoj ve zkoumaném období a lokalitě, včetně společenského postavení žen. Absence jakéhokoliv propojení metodologické, historické a empirické části má pak logicky za následek povrchní analýzu a interpretaci získaných narativů, což je škoda, protože získané reflexe přímo vybízí k nějaké klasifikaci, a to nejen narativních ale především životních strategií v rovině partnerských a rodičovských vztahů zástupkyň odlišných generací.

V metodologické části je třeba ocenit badatelskou reflexivitu, s níž autorka popisuje vlastní pozicionalitu ve výzkumu i jeho další peripetie, kterých je skutečně nepřeberné množství (např. problémy s hledáním vhodných narátorek, setkání se smrtí respondentek, zařazení rodinných příslušníků do výzkumného vzorku, nedodržení stanovených metodologických postupů apod.). Stejně tak lze pozitivně hodnotit, že diplomantka seznamuje čtenáře a čtenářky také se svými pocity během výzkumu, včetně deprivace spojené s „využíváním“ narátorek. Tato část by si podle mého názoru zasloužila podrobnější rozpracování v rovině etiky, ale především také určitou formu návodu pro psychohygienu tazatelů a tazatelek. Zásadním problémem, který ovlivnil celou práci, je ale výběr respondentek, resp. fakt, že autorka se pustila do výzkumu s rodinnými příslušníky a známými, přičemž gatekeeperem se v tomto případě dokonce stala její matka. Překvapivě pak není žádná pozornost v metodologické či „teoretické“ části věnována otázce genderu, resp. autorka se vůči němu nikde nevynezuje, neproblematizuje jej, ba co víc nepřichází ani s jeho definicí. Nepřihlášení se k některému z existujících feministických proudů má fatální následek v podobě

ztráty kritické objektivitě autorky, což je problém, který naplno vypluje na povrch v empirické části práce.

Jak již bylo zmíněno, diplomantka zde věnuje pozornost třem hlavním tématům, jimiž jsou práce, rodina a volný čas. Analýza a interpretace vykazuje obvyklé nedostatky, s nimiž se lze setkat ve většině studentských prací realizovaných za využití metody orální historie. Patří mezi ně především povrchní analýza v podobě úryvku z rozhovoru, po němž následuje krátká parafráze a subjektivní názor autorky. V případě předkládané práce je tento nedostatek umocněn faktem, že diplomantka prakticky nepracuje se sekundární literaturou, takže její „interpretace“ se omezují víceméně pouze na subjektivní hodnotové soudy, na něž obrazně řečeno doplácí především „muži“, o nichž se v rozhovorech mluví. Bez jakékoliv ambice o „apologii maskulinity“ či popírání mnohdy (ať už minulého či současného) nerovnoprávného postavení žen je třeba konstatovat, že autorka pracuje s narativy často až příliš nekriticky. Zjednodušeně řečeno, chování a názory respondentek napříč prací víceméně „obhajuje“, zatímco chování jejich partnerů/manželů zpravidla „odsuzuje“. Problémem není „jednostrannost“ interpretací, ale především fakt, že za narativy nejsou hledány hlubší motivace či kulturní sedimenty v podobě genderových stereotypů.

Čtenář/ka si pak především není schopen udělat plastičtější obraz o respondentkách – tj. chybí mu vhled do jejich identitární stylizace (jaké bylo jejich rodinné zázemí, výchova, životní vzory, přání a sny, představy o ideálních partnerech atd.), stejně tak jako bližší charakteristika jejich partnerů/manželů (obdobný případ). V textu postrádám jakýkoliv náznak intencionalitě či zpětného hodnocení ze strany respondentek: jak zpětně reflektují svá životní rozhodnutí (výběr partnera, založení rodiny, názory na partnerské vztahy, ne/podřizování se patriarchálnímu řádu apod.), udělaly by zpětně něco jinak, jsou spokojené se svým současným životem? V kontextu mezigeneračního výzkumu by si pak zasloužily samostatný prostor vztahy mezi matkami a dcerami (tj. odlišné generační názory na výchovu dětí, předávání životních zkušeností, mentoring apod. – na s. 50 na něco takového autorka nepřímo naráží, ale dále s tím již nepracuje).

V této souvislosti se nabízí otázka, jakým způsobem bylo prováděno dotazování – tj. do jaké míry (zda vůbec) byly v rámci výzkumu pokládány otevřené otázky, jejichž cílem by bylo podnítit respondentky k nějakému hlubšímu zamyšlení (např. postavení a role žen ve společnosti, rovnoprávnost, partnerství, kariéra apod.). Takto to bohužel vypadá, že autorka redukuje aktérky na pouhé nesvéprávné „oběti“ či „zajatkyň“ mužů, které – pod „tíhou“ doby – neměly žádné možnosti, jak změnit či ovlivnit svůj soukromý život. Z některých narativů však vyplývá pestrost aktérských strategií, které naznačují pravý opak (viz např. s. 46 – schovávání obalů od plnotučných tvarohů jako způsob vyhnutí se možné konfrontaci s manželem). Při svém hodnocení jako by autorka mnohdy opomíjela fakt, že rozhodování respondentek posuzuje na základě současných společenských měřítek, zatímco v době jejich rozhodování byly životní podmínky i kulturní genderové stereotypy diametrálně odlišné, a to na obou stranách. Není tak překvapením, že v závěru si autorka pouze potvrzuje výchozí hypotézu o patriarchální společnosti před rokem 1989, kterou postuluje v historickém přehledu o nerovném postavení žen v československých/českých dějinách.

Pro ilustraci níže uvádím některé sporné interpretace, které jsou podle mého názoru založeny především na fabulaci (nepovažuji za nutné, aby bylo na tento výčet u obhajoby konkrétně reagováno): „absurdita“ toho, že muž vydělává místo, aby se zajímal o výchovu dětí (s. 46) – nepřipouští se možnost, že mohlo jít o existenční nutnost (?); otec dcerám dával (autodráha,

vláčky) či vyráběl (kuše, dýka) „chlapecké“ hračky, protože si původně přál chlapce (s. 47) – zcela je opomíjen fakt, že s nimi vůbec chtěl nějakým způsobem trávit čas, možná jiné hračky vyrábět neuměl, jaké byly vůbec vztahy dcer s otci (?); význam mateřství na příkladu Milady Horákové (s. 51–52) – zcela upřednostňuje jako „správnou“ tezi, že mateřství je nejvyšší hodnota v životě ženy, nicméně v kontextu dnešního diskursu bych očekával spíše problematizaci tohoto názoru (?); žena necestovala, protože se „musela“ starat o děti (s. 59) – z textu není zřejmé, zda obraz „upracované matky bez zájmu o rodinné cestování“ je interpretací respondentky nebo autorky, každopádně skutečně respondentka „musela“ nebo se prostě omezovala, protože se domnívala, že se to od ní očekává, a především otázkou zůstává, zda měla vůbec ambici cestovat (?); „nevyřčenost“ problémů s pravidelnými návštěvami rodinných příslušníků o víkendech (s. 60) – autorka nepřipouští, že mnoho „nevyřčeného“ zůstalo zřejmě nevyřčeným prostě proto, že se na to respondentek vůbec nezeptala (?); věšení „fidorek“ na vánoční stromeček jako další zdroj „vyčerpání“ žen v domácnosti, které je důkazem toho, že muž „nepomáhá“ (s. 62) – není zřejmé, kde se ona tradice v konkrétní rodině vzala, kdo ji vymyslel, a zda vůbec respondentka někdy muže o pomoc při této aktivitě požádala (?); „nepřijatelnost“ zákazu velikonoční koledy pro dívky (s. 63) – typický příklad prezéntismu ze strany autorky (?). Z výše uvedeného je především zřejmé, že u těchto závěrů by pro objektivní přístup byla nutná buď snaha o relativizaci nebo podrobnější seznámení s transkripty (způsoby kladení otázek a konkrétní odpovědi), případně by do výzkumu museli být zařazeni oni konkrétní muži, jejichž narativy by posloužily jako „vyvažující“ prvek.

Celou práci tak lze chápat především jako určité memento, že orálně-historický výzkum s bližními prostě není dobrý nápad, protože tazatele/tazatelku významným způsobem omezuje v jeho práci a komplikuje uplatnění zavedených orálně-historických postupů (viz rezignace autorky na dodržení schématu dvou rozhovorů s každou respondentkou v několika případech). Koneckonců autorka to (ať už přímo či nepřímo) sama na několika místech potvrzuje ve formě určitých „povzdechnutí“, která by si opět zasloužila podrobnější analýzu. Do diskuse se proto nabízí otázka, zda by se dnes po této zkušenosti do podobného výzkumu pustila znovu a v čem spatřuje jeho hlavní úskalí? Případně, zda má tento výzkum také nějaký přínos? Mezi řádky bylo možné vyčíst, že terénní výzkum měl na autorku částečně terapeutický efekt. V kontextu kolektivní paměti (viz příklad příbuzného v komunistické straně) se pak nabízí paralela s rodinným „lexikonem“, o němž píše Harald Welzer ve svém výzkumu o nacismu a holocaustu v rodinné paměti. Po formální stránce nemám k práci větší výhrady. Gramatické chyby či překlady se v textu téměř nevyskytují. Na několika místech však autorka volí stylisticky poměrně nešťastné obraty, které mohou působit úsměvně (viz např. s. 15 – „matka otěhotněla s mým bratrem...“).

I přes výše uvedené výhrady nicméně předkládaný text splňuje předepsané požadavky na závěrečnou kvalifikační práci magisterského stupně. Autorka prokázala, že je schopna na určité úrovni samostatně pracovat v terénu – tj. zrealizovat vlastní výzkum založený na metodě rozhovoru a získané poznatky následně analyzovat a částečně též interpretovat. Diplomovou práci kolegyně Moniky Pickové proto (s přihlédnutím k okolnostem a charakteru výzkumu) **doporučuji k obhajobě a navrhuji její hodnocení známkou 2–3 („velmi dobře“ až „dobře“)**, a to v závislosti na průběhu obhajoby.

V Praze, dne 3. srpna 2022


Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.